

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΤΟΥ ΑΓ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΕΝ ΒΕΝΕΤΙΑΙ

πὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταξειδίου μου εἰς Βενετίαν κατὰ Ὀκτώβριον παρελθόντος ἔτους ἐπεσκέφθην καὶ ἐγὼ τὴν ἐκεῖ ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου (San Giorgio dei Greci) κειμένην παρὰ γέφυραν τοῦ Rio dei Greci ἐντὸς αὐλῆς, περὶ τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται ἀξιολογώτατα κτίσματα (ἑλληνικὰ σχολεῖα, νοσοκομεῖον, οἰκήματα κληρικῶν κλπ.).

Ἡ *ἱστορία* τῆς ἐν Βενετία ἑλληνικῆς παροικίας, εἰς τὴν ὁποίαν—κατὰ τὸν ἱστορικὸν Παπαρηγόπουλον—«ὀφείλεται ἀναμφισβητήτως ἢ ἀπὸ τῆς 17^{ης} ἑκατονταετηρίδος ἀπανταχοῦ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ἀναζωπύρησις τῆς δημοσίας παιδεύσεως», εἶναι γνωστὴ καὶ ἐξ ἄλλων πηγῶν, παρ' ἡμῖν δὲ

ἐκ τοῦ γνωστοῦ ἀξιολόγου βιβλιαρίου τοῦ **Ἰω. Βελούδου** (Ἑλλήνων ὀρθοδόξων ἀποικία ἐν Βενετία, ἱστορικὸν ὑπόμνημα, Βενετία, 1893 ἔκδ. β').

Πολλοὶ Ἕλληνες ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, φεύγοντες τὴν δουλείαν τῶν Τούρκων, κατέφυγον εἰς Βενετίαν, ὅπου ὑπηρετοῦν τὴν ἰσχυρὰν δημοκρατίαν εἴτε ὡς ναῦται εἰς τὰ βενετικὰ κάτεργα, εἴτε ὡς **στρατιῶται** (ἦτοι ψιλοὶ ἱππεῖς, περίφημοι διὰ τοὺς ἀθλους των, τὴν τόλμην καὶ τὴν ἀσύγκριτον ἀνδρείαν των). Ἡ Βενετία παρεχώρησεν εἰς τὴν βαθμηδὸν αὐξανομένην ἑλληνικὴν παροικίαν ἰδίαν ἐκκλησίαν καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἐκτελῶσι τὰ μέλη της τὰ θρησκευτικὰ των καθήκοντα δι' ἰδίων ἱερέων, τέλος δὲ νὰ ἐκλέγωσι καὶ Ἕλληνα ἐπίσκοπον, ὅστις διωρίζετο ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ὡς ἐπίτροπος καὶ Ἐξαρχος αὐτοῦ. Πρῶτος ἐπίσκοπος ἐγένετο τῷ 1575 **Γαβριήλ ὁ Σεβῆρος**, πρῶην μητροπολίτης Φιλαδελφείας, διὸ καὶ διετηρήθη ὁ τίτλος εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα ἐν Βενετία Ἕλληνας ἐπισκόπους, εἰς τοὺς ὁποίους ἐδόθη καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἐπιβλέψεως τῶν ἑλληνικῶν ἐκκλησιῶν τῆς βενετικῆς πολιτείας (ἐν Ἀγκῶνι, Μεσσηνίᾳ, Μελίτῃ καὶ ἀλλαχοῦ).

Ἡ ἀκμὴ τῆς ἑλληνικῆς παροικίας τῆς Βενετίας ἐξακολουθεῖ μέχρι τέλους τοῦ 18^{ου} αἰῶνος, ἡ μεγάλη ὄμως ἀνθησις αὐτῆς συμπίπτει κατὰ τὸν 16^{ον} ἰδίᾳ δὲ τὸν 17^{ον} αἰῶνα. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1527 ἤρχισε νὰ ἰδρῦεται ὁ ναὸς τοῦ ἁγ. Γεωργίου, τῷ 1593 ἰδρῦθη ἑλληνικὴ σχολή, ἔνθα ἐδίδαξαν μεγάλοι διδάσκαλοι τοῦ Γένους, ὡς ἦσαν ὁ Κορυδαλεὺς (1609), Γεώργιος ὁ Κορέσιος (1627), Μητροφάνης ὁ Κριτόπουλος (1628) ὁ μετέπειτα Πατριάρχης Ἀλέξανδρείας, Φραγκῖσκος Σκοῦφος (1669) κ.ἄ. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους μάλιστα ὁ ὁμογενὴς ἐκ Κερκύρας Θωμᾶς Φλαγγίνης ἰδρυσεν τὸ σωζόμενον εἰσέτι παρὰ τὸν ναὸν τοῦ ἁγ. Γεωργίου **Φλαγγινιανὸν Γυμνάσιον**, ὅπερ πλουσίως ἐπροικοδότησε. Τοῦτο ἤκμασε μέχρι τοῦ 1795 καὶ κατέστη φυτόριον τῶν σοφωτέρων διδασκάλων τοῦ Γένους.

Τὴν πνευματικὴν κίνησιν τῆς ἑλληνικῆς παροικίας τῆς

Βενετίας δεικνύουν καὶ τὰ ἰδρυθέντα αὐτόθι *ἑλληνικά τυπογραφεῖα*, ἔνθα πλεῖστα φιλολογικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ συγγράμματα ἐξετυπώθησαν. Κατὰ τὸν 15^{ον} αἰῶνα ἰδρύονται τρία ἑλληνικά τυπογραφεῖα τῶν Κρητῶν: Λαονίκου, Ἰωαννῶν Γεωργίου καὶ Ζαχ. Καλλέργη, ἐν οἷς ἐξετυπώθησαν ἐκκλησιαστικὰ καὶ φιλολογικὰ βιβλία: Ψαλτήριον, Ὁρολόγιον, Μέγα Ἐτυμολογικόν, σχόλια Ἀμμωνίου, θεραπευτικὰ Γαληνοῦ καὶ ἄλλα, τὸν 16^{ον} αἰῶνα ἕτερα τρία τῶν: Ἀνδρέα Κουνάδη ἐκ Παιτρῶν, Νικ. Σοφριανοῦ ἐκ Κερκύρας, καὶ τοῦ Κρητῆς Μανουὴλ Μαργουντίου, ἐκδοτῶν τοῦ Τυπικοῦ καὶ ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, τὸν 17^{ον} αἰῶνα τὰ κοινωφελῆ τυπογραφεῖα καὶ κατὰ τὸν Βελοῦδον «ἀναμνήσεως ἀξιώτατα» τῶν Νικ. Γλυκῆ καὶ Νικ. Σάρρου Ἡπειρωτῶν, γνωστότατα ἔνεκα τῶν ἐκδόσεων καὶ μελετῶν συγχρόνων ἑλλήνων σοφῶν καὶ τέλος κατὰ τὸν 18^{ον} αἰῶνα τὸ τοῦ Ἡπειρώτου Δημ. Θεοδοσίου, ὅπερ τῷ 1836 διεβιβάσθη εἰς τὸν θεσσαλονικέα Γεώργιον Διαμαντίδην, ὅστις ἀνεκάλυψε αὐτὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα ὁ *Φοῦνιξ*, τὸ γνωστὸν ἔνεκα τῶν ἐκδόσεων τῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων τυπογραφεῖον.

Τὴν δημιουργηθεῖσαν ἐν Βενετίᾳ πνευματικὴν κίνησιν μαρτυρεῖ ἡ συρροὴ πολλῶν σοφῶν καὶ καλλιτεχνικῶν, οἵτινες κατὰ καιροὺς ὡς διδάσκαλοι, ἐφημέριοι καὶ ἱεροκήρυκες ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγ. Γεωργίου ἀνεδείχθησαν στηρίγματα τῆς ἑλληνικῆς ὀρθοδοξίας (Μάρκος Μουσοῦρος, Μελέτιος ὁ Πηγάς, Ἡλίας Μηνιάτης, Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις κ.ἄ.) καὶ ἀξιόλογοι ἁγιογράφοι, οὓς θὰ ἀναφέρωμεν κατωτέρω.

Βιβλιοθήκη ἀξιολογωτάτη κατηρτίσθη καὶ τὰ διασθέντα βιβλία φυλάσσονται νῦν ἐν τοῖς παρὰ τὸν ναὸν γραφείοις τῆς Κοινότητος, ἔνθα, πλὴν τῶν μὴ μελετηθέντων εἰσέτι Ἀρχείων τῆς ἑλληνικῆς ἀδελφότητος ἀπὸ τοῦ ἔτους 1470 κ.ἔ. καὶ τῶν ἐντύπων, ὑπάρχουν ἱκανοὶ χειρόγραφοι κώδικες ἐπὶ περγαμινῆς (Λειτουργία Χρυσοστόμου, ἀγιολογικὰ ἔργα, Εὐαγγέλια τοῦ 11^{ου} αἰῶνος μετὰ ἀξιολόγων μικρογραφιῶν, ὁ κῶδιξ τοῦ γνωστοῦ μυθιστορήματος περὶ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου (ὁ λεγόμενος ἄλλοτε ψευδοκαλλισθένης) μετὰ πλήθους χαρακτηριστικῶν μικρογραφιῶν, ὧν δειγμα

Γέννησις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου (μικρογραφία ἐκ κώδικος τοῦ Ψευδοκαλλισθέου
τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἁγ. Γεωργίου Βενετίας).

παραθέτομεν ἔνταῦθα καὶ τέλος μέγας πάπυρος φυλασσόμενος ἐντὸς θήκης ἀριστερὰ τῆς εἰσόδου τῶν γραφείων «πολύτιμον νομολογικὸν μνημεῖον καὶ ἔνεκα τῆς ἀκεραιότητος αὐτοῦ σχεδὸν μοναδικόν» (Βελοῦδος).

*
* *

Κατωτέρω παρέχομεν ὀλίγας πληροφορίας περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἰδίᾳ δὲ περὶ τῶν ἀξιολογωτάτων φορητῶν εἰκόνων, ἐν αἷς ἀναγράφονται καὶ ὀνόματα τῶν καλλιτεχνῶν· αὗται ἀπόκεινται εἴτε ἐν τῷ ναῷ εἴτε εἰς αἰθούσας τῆς ἐπισκοπῆς καὶ διὰ τούτων θὰ ἠδύνατο ν' ἀπαρτισθῇ ἀρτία μεταβυζαντινὴ Πινακοθήκη.

Ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Γεωργίου εἶναι ἀξιόλογον εὐρὺ κτίσμα ρυθμοῦ βυζαντινοῦ μετὰ τρουλλου, ἐθεμελιώθη τῷ 1539, ἔνεκαινίσθη δὲ τῷ 1564, καλλωπιζόμενος βαθμιαίως μέχρι τοῦ 1696 διὰ μεγάλης δαπάνης ὁμογενῶν, ὧν τὰ ὀνόματα ἀναγινώσκει τις εἰς τὰ διάφορα μέρη τοῦ ναοῦ, τὰς εἰκόνας, τὰς ἐπιτυμβίους πλάκας τὰς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ ναοῦ.

Ἐπὶ τῆς προσόψεως καὶ ἄνωθεν τῆς κεντρικῆς πύλης εἶναι ἐπὶ πλακὸς κεχαραγμένη ἡ ἐπιγραφή :

† Χριστῷ Σωτῆρι
καὶ τῷ ἁγίῳ μάρτυρι Γεωργίῳ οἱ μέτοικοι
καὶ οἱ ἀεὶ καταίροντες Ἐνετίαζε τῶν Ἑλλήνων
ὅπως ἔχοιεν κατὰ τὰ πάτρια τῷ Θεῷ θρησκευεῖν
ἐκ τῶν ἐνόνητων φιλοτιμησάμενοι τὸ ἱερόν
ἀνέθηκαν ΑΦΞΑ

Δεξιὰ τοῦ ναοῦ ὑψοῦται τὸ **κωδωνοστάσιον**, ὅμοιον ὡς πρὸς τὸ σχῆμα καὶ τὸ ὕψος πρὸς κωδωνοστάσια τῶν ἐκκλησιῶν Ζακύνθου, ἰδρυθὲν τῷ 1592 ἐκ δωρεᾶς τοῦ ζακυνθίου Ἰακώβου Σαμαριάρη.

Πλούσιος εἶναι ὁ διάκοσμος τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ναοῦ διὰ τοιχογραφιῶν, φορητῶν εἰκόνων καὶ γλυπτικῶν ἔργων. Αἱ τοιχογραφίαι δὲν διασφύζονται εἰς τὴν ἀρχικὴν των μορφῆν· αἱ κοσμοῦσαι τὸν τρουλλόν, ἔργα τοῦ Ἰωάννου Κυπρίου (1589 - 90), ἐπεσκευάσθησαν τῷ 1851· αἱ τοῦ

ιεροῦ Βήματος, ἔργα κυρίως τοῦ Μιχαὴλ Δαμασκηνοῦ (1577 - 9), ἐπεσκευάσθησαν τῷ 1853, ὡς δηλοῦται ἐξ ἐπιγραφῆς ἐν τῇ ἀψίδι :

*Μιχαὴλ Δαμασκηνὸς Κρής
τὴν κόγχην ἐξωγράφησεν
ἐν ἔτει ΑΦΟΘ'
κατὰ δὲ τὸν τρόπον τῆς πρῶην
ἀνεκαίνισε Σεβαστιανὸς Σάντης
τῷ ΑΩΝΙ'*

Εἰς τὸ τέμπλον ἦσαν ἄλλοτε, κατὰ τὸν Βελουῶδον, 44 εἰκόνας, ἔργα ἰδίᾳ τοῦ Ἑμμανουὴλ Τζάνε, ὅστις ἐχρημάτισε καὶ ἐφημέριος τοῦ ναοῦ (1663 - 1686)· καὶ αὗται ὅμως ἐπεσκευάσθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον — ὡς αἱ εἰκόνες τῶν βημοδύρων — ὑπὸ Χριστοφόρου Μαρκούρη Κερκυραίου τῷ 1881.

Αἱ διασωθεῖσαι ἄνευ ἐπισκευῶν εἰκόνας εἶναι αἱ συνηθροισμένοι εἰς τὸ ἱερόν Βῆμα τοῦ ναοῦ ἰδίᾳ δὲ εἰς αἰθούσας τῆς παρὰ τὸν ναὸν ἐπισκοπῆς, ὅπου φυλάσσονται ἀνητημένοι εἰς τοὺς τοίχους ἢ συνεσωρευμένοι ἐπὶ μερῶν τοῦ δαπέδου· αὗται ἔχουν μεταφερθῆ ἐκ τοῦ ναοῦ ἢ ἦσαν εἰκόνας κοσμοῦσαι προφανῶς τὰς αἰθούσας τῆς ἐπισκοπῆς τοῦ νοσοκομείου καὶ τῶν σχολείων.

Ἐκ τῶν εἰκόνων τούτων σπουδαιότεραι εἶναι :

1) Εἰκὼν Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου μετὰ τοῦ Προχόρου καὶ τῆς ἐπιγραφῆς «*χειρ Ἑμμανουὴλ Δαμπάρδου 1602*» εἰς αὐστηρῶς βυζαντινὴν γραμμικὴν πτυχολογίαν εἰς τὸ ἔνδυμα καὶ μὲ κρητικὴν φωτοσκίασιν τῶν γυμνῶν μερῶν ἀλλὰ καὶ ἱκανὴν πλαστικὴν στρογγυλότητα εἰς τὰ σώματα καὶ τὰς χεῖρας.

Εἰκόνας : τῆς Ῥίξης τοῦ Ἰεσαί, τῆς Ἀγίας Ἀννης κρατούσης τὴν Θεοτόκον βρέφος, καὶ τοῦ «*Ἐγὼ εἶμι ἢ Ἄμπελος*» (*χειρ Βίκτορος 1671*) μὲ ὑπερισχούσαν τὴν κρητικὴν τεχνοτροπίαν.

Εἰκὼν τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τῆς κλίμακος (*χειρ Ἑμ. Τζάνε 1663*). Ὁ Τζάνε εἶναι ὁ ἐκλεκτὸς ἐκεῖνος ζωγράφος

Τὸ εσωτερικὸν τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Γεωργίου τῆς Βενετίας.

φος, ὅστις περισσότερον παντὸς ἄλλου εἰς τὰς ἀπείρους εἰκόνας ἃς ἐξωγράφησεν ἐπεζήτησε τὴν ἐνιαίαν συνένωσιν τῆς παραδεδομένης τεχνοτροπίας πρὸς νέας ἐντυπώσεις τῆς ἰταλικῆς. Ἐπίσης λαμπρὸν ἔργον τοῦ Τζάνε ἐν Βενετία ὑπάρχει καὶ εἰς τὸ Μουσεῖον Σίνιςο μετὰ τῆς παραστάσεως τοῦ ἁγίου Νικολάου καὶ ὀκτὼ σκηναῶν τῶν θαυμάτων του.

Εἰκὼν τῆς Σταυρώσεως (*ποίημα Ἰωάννου Μόσχου 1711*).

Εἰκὼν Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου (*χειρ Παρθενίου ἱερομονάχου Καγγελάρη ἐξ Ἀθηνῶν 1729*).

Πλὴν τούτων ὑπάρχουν εἰκόνες μετ' ἐπιγραφῶν, ἀλλ' ἄνευ χρονολογίας αἱ κάτωθι:

Μεγάλη εἰκὼν τῆς Δευτέρας Παρουσίας ὑπὸ *Φ. Καβετζᾶ*.

Εἰκὼν τῶν ἁγίων Ἀναργύρων ὑπὸ *Γ. Χρυσολωρᾶ*.

Εἰκόνες: τῆς Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας, τῆς Παναγίας τοῦ Πάθους, καὶ τῶν Ἁγίων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ ὑπὸ *Ἐμμ. Τζανφουρνάρη*. Ἡ Παναγία τοῦ πάθους (ἀμόλυντος) εἶναι ἐξωγραφημένη κατὰ τὸν γνωστὸν ἰταλοβυζαντινὸν τύπον, ὃν ἐδημιούργησεν ὁ Ἄνδρ. Ρίικος δι Candia, ὅμοιαι δὲ εἰκόνες ὑπάρχουν ἐν ἀφθονία καὶ εἰς ἄλλα Μουσεῖα τῆς Ἰταλίας, Βερολίνου, Βυζαντινοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν, εἰς ναοὺς Ζακύνθου, Κερκύρας κ. ἄλλ. Αἱ νέαι κινήσεις καὶ ἡ γλυκύτης τοῦ ἡρέμα φωτοσκιαζομένου προσώπου τῆς Θεοτόκου, δάνεια τῆς ἰταλικῆς τέχνης, συνδυάζονται πρὸς τὴν σκληρὰν πτυχολογίαν καὶ τὸν τονισμὸν τοῦ περιγράμματος τῶν εἰκόνων βυζαντινῆς τεχνοτροπίας.

Εἰκὼν τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος ὑπὸ *Ἰωάννου Ἀπάκα ἱερέως*.

Εἰκὼν τῆς Κιβωτοῦ τοῦ Νῶε ὑπὸ *Θεοδώρου Πουλάκη*, τοῦ γνωστοῦ ζωγράφου, τοῦ ἐργαζομένου μετὰ πλήρους ἐλευθερίας καὶ φαντασίας, ἔχοντος δὲ προσωπικὸν ὕφος.

Εἰκὼν τῶν Ἁγίων Πάντων (*σπουδὴ καὶ κόπος Γεωργίου Κλόντζα*), παριστῶσα εἰς πρωτότυπον σύνθεσιν καὶ με ἀπειρίαν προσώπων τὴν φωτοδόχον λαμπάδα (Θεοτόκον) ἐν τῷ μέσῳ, γύρωθεν ὁμίλους ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν με ζωηρὰς κινήσεις καὶ λαμπρὰ φορέματα, εἶτα δὲ κύκλῳ τὸ

Δωδεκάορτον καὶ σκηνὰς τοῦ βίου τῆς Θεοτόκου καὶ κάτω εἰς δύο σειρὰς πληθὺς ἀγγέλων. Ἡ πλουσία σύνθεσις, οἱ ὠραῖοι χρωματισμοὶ καὶ αἰελεύθεραι κινήσεις μαρτυροῦν τὴν προσέγγισιν τῆς τέχνης του εἰς τὴν βενετικὴν ζωγραφικὴν.

Πλὴν τούτων ὑπάρχουν ἕτεραι 30 εἰκόνες ἀνευ ὑπογραφῶν, ἕξ ὧν σπουδαιότεραι εἶναι:

Εἰκὼν τοῦ «Μή μου ἄπτου», πιθανῶς εἰκὼν τοῦ Ἰωάννου Κυπρίου τοῦ 16^{ου} αἰῶνος ἀναγραφομένη παρὰ Βελούδφ ὡς κοσμοῦσα τὸ Διακονικὸν τοῦ ναοῦ.

Εἰκόνες τοῦ Παντοκράτορος καὶ τοῦ ἀγίου Νικολάου, τέχνης Δαμασκηνοῦ.

Εἰκὼν τῆς εἰς Ἄδου καθόδου τοῦ 17^{ου} αἰῶνος.

Εἰκὼν μεγάλη τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου, τέχνης Κουτούζη, ἔνθα ὀπισθεν τοῦ Ἰούδα παρίστανται γαλῆ καὶ κύων.

Εἰκὼν τῆς Δευτέρας Παρουσίας μεγάλου μεγέθους 18^{ου} αἰῶνος.

Τέλος ἀξιόλογον προσκνητάριον ὁστρέϊνον εὑρίσκεται παρὰ τὰς εἰκόνας μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «*χειρ Νικ. Καρεκλά 1663*», εἰς μίαν δὲ τῶν αἰθουσῶν καὶ πολῦτιμος συλλογὴ μεγάλων προσωπογραφιῶν τῶν κατὰ καιροὺς ἐλλήνων ἐπισκόπων ἐν Βενετία.

*
* *

Αἱ τοιχογραφίαι ἰδίᾳ δὲ αἰ παραμείνασαι ἄθικτοι φορηταὶ αὐταὶ εἰκόνες τοῦ ἀγ. Γεωργίου dei Greci τῆς Βενετίας, ἕξ ὧν μόνον τὰς σπουδαιότερας ἠριθμήσαμεν ἀνωτέρω, εἶναι ἄριστα δείγματα τῆς ἐν Βενετία ἀκμασάσης *ιταλοκρητικῆς σχολῆς*, περὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς ὁποίας προσθέτομεν ὀλίγας λέξεις.

Ἐχει σήμερον ἀναγνωρισθῆ ἡ ἐξαιρετικὴ θέσις, ἣν κατέχει ἡ ἰδιαίτουσα ἑλληνικὴ τέχνη, ἣτις ἀνεπτύχθη ἐν Βενετία κατὰ τοὺς τρεῖς αἰῶνας μετὰ τὴν πῶσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Αἱ στεναὶ σχέσεις τῆς Βενετίας πρὸς τὰς ἑλληνικὰς χώρας καὶ ἡ ἀνθοῦσα ἐκεῖ ἑλληνικὴ παροικία, ἡ ἔχουσα κέντρον τὸν ναὸν τοῦ ἀγίου Γεωργίου, ὡς εἶδομεν,

συνετέλεσαν ὥστε ἡ Βενετία νὰ γίνῃ τὸ φυτώριον νέας ἑλληνικῆς καλλιτεχνικῆς ζωῆς. Εἰς τὴν Βενετιαν ἄλλως τε ἡ βυζαντινὴ τέχνη ἦτο ἐρριζωμένη βαθύτερον ὅλων τῶν ἄλλων μερῶν τῆς Ἰταλίας· ὑπάρχουν μάλιστα οἱ ὑποστηρίζοντες, ὅτι καὶ αὐταὶ αἱ πεφημισμέναι βυζαντιναὶ φορηταὶ εἰκόνες τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων εἶχον κέντρον τὴν ἑλληνικὴν Βενετιαν. Εἶναι πάντως βέβαιον ὅτι ἡ maniera greca ἐπηρεάζει τὴν βενετικὴν τέχνην καθ' ὅλον τὸν 14^{ον} αἰῶνα· ἐνῶ αἱ σχολαὶ τῆς Τοσκάνης καὶ Σιένας ἀπομακρύνονται ἤδη ἀπὸ τοῦ 13^{ου} αἰῶνος τῆς βυζαντινῆς ἐπιδράσεως, οἱ βενετοὶ καλλιτέχνη, ὅπως ὁ Lorenzo Veneziano καὶ ὁ Maestro Paolo τῶν μέσων τοῦ 14^{ου} αἰῶνος, διατηροῦν ἀκόμη τὴν βυζαντινὴν πλάσιν τοῦ προσώπου διὰ τῶν φωτεινῶν καὶ σκιερῶν ἐναλλαγῶν, ἄλλοι δὲ σύγχρονοι αὐτῶν ἀνώνυμοι ἴστανται πλησιέστερον ἀκόμη εἰς τὴν βυζαντινὴν τέχνην ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς τύπους, εἰς τὰς ἀκάμπτους στάσεις καὶ εἰς τὴν γραμμικὴν πτυχολογίαν, ὡς δεινύουν πολλαὶ εἰκόνες, ὡς: τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, τῆς Σταυρώσεως μετὰ τεσσάρων μεγάλων ἁγίων, τῆς Μεταμορφώσεως, κ.ἄ. τοῦ Μουσείου Cívico τῆς Βενετίας. Ἡ βενετικὴ τέχνη δὲν ἀργεῖ βεβαίως νὰ ἐγκαταλείψῃ καὶ αὐτὴ τοὺς βυζαντινοὺς τύπους καὶ νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν λαμπρὸν δρόμον τῆς λοιπῆς ἰταλικῆς Ἀναγεννήσεως.

Ἐν μέσῳ τῆς γιγαντιαίας ἀναπτύξεως τῆς βενετικῆς ζωγραφικῆς τοῦ 15^{ου} μέχρι τοῦ 17^{ου} αἰῶνος ἡ ἑλληνικὴ τέχνη ἐν Βενετία οὐ μόνον δὲν ἀπεσβέσθη ἀλλὰ κατώρθωσε νὰ δημιουργήσῃ ἰδίαν σχολὴν καὶ ν' ἀναδείξῃ ἱκανοὺς ἑλληνας καλλιτέχνας, τῶν ὁποίων τὰ ἔργα ἤρχισαν σήμερον ν' ἀναγνωρίζωνται καὶ νὰ ἐκτιμῶνται. Οἱ περισσότεροι τῶν καλλιτεχνῶν τούτων προήρχοντο κυρίως ἐκ Κρήτης, ὅπου ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντίου ἤκμαζεν ἰδιάζουσα σχολή, συνεχίζουσα τὴν βυζαντινὴν παράδοσιν ἀλλ' ἔχουσα ἰδίαν τεχνοτροπίαν, ἡ *κρητικὴ σχολή*. Οἱ Κρητες οὗτοι ζωγράφοι, τὰ ὀνόματα τῶν ὁποίων ἀναγινώσκονται καὶ εἰς τὰ Ἀρχεῖα τῆς Βενετίας, γνωρίσαντες ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν βενετικὴν ζωγραφικὴν, ἐπλούτισαν τοὺς πατροπαράδοτους

εικονογραφικούς τύπους και ἔξωογόνησαν τὴν παραδεδομένην τεχνοτροπίαν τῆς ἰδίας αὐτῶν τέχνης, χωρὶς ν' ἀπομακρυνθῶσιν ἀπὸ τὸν βασικὸν χαρακτήρα τῆς βυζαντινῆς ζωγραφικῆς. Ἐδημιουργήθη οὕτως ἡ *βενετο - κρητικὴ* ἢ *ἰταλο - βυζαντινὴ* λεγομένη ἑλληνικὴ σχολὴ ζωγραφικῆς, κέντρα τῆς ὁποίας ἦσαν ἡ Βενετία καὶ αἱ ὑπὸ τὴν βενετικὴν κατοχὴν ἑλληνικαὶ χῶραι ἰδίᾳ δὲ ἡ Ἑπτάνησος.

Ὑπὸ τῶν ὀνομαστοτέρων καλλιτεχνῶν, ὡς εἶναι ὁ Ἄνδρέας Ρίκος, Μιχαὴλ Δαμασκηνὸς καὶ Γεώργιος Κλόντζας κατὰ τὸν 16^{ον} αἰῶνα, Ἐμμανουὴλ Τζάνε, Ἐμμανουὴλ Λαμπάρδος, Βίκτωρ καὶ ἄλλοι κατὰ τὸν 17^{ον} αἰῶνα, ἐδημιουργήθησαν νέοι τύποι, ἰδίᾳ: Παναγίας, Προδρόμου καὶ Δωδεκαόρτου, οἵτινες διαδίδονται καὶ ἀντιγράφονται κατόπιν ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἀγιογράφων. Οἱ νέοι οὗτοι τύποι διατηροῦν τὸν βυζαντινὸν χαρακτήρα, ἦτοι τὴν γραμμικὴν σύνθεσιν, τὴν σχηματικὴν μετατροπὴν τῆς φυσικῆς ἐμφανίσεως, τὴν ἰδιάζουσαν πλάσιν μετὰ τῆς ζωηρᾶς ἐναλλαγῆς φωτὸς καὶ σκιᾶς, τὸν ἄνευ ἐνότητος φωτισμόν, τὸν ἰδιάζοντα χρωματισμόν, καθὼς καὶ τὴν τεχνικὴν (*tempera* δι' ὠοῦ ἢ ἄλλης συγκολλητικῆς ὕλης, οὐχὶ δὲ τὸ ἐλαϊόχρωμα) — δανείζονται ὅμως φυσικωτέρας τινὰς κινήσεις ἀπὸ τὴν βενετικὴν ζωγραφικὴν καὶ ἐπιχειροῦν ν' ἀποδώσουν ἀληθεστέραν τὴν ἐντύπωσιν τοῦ χώρου, μεγαλυτέραν τὴν πλαστικότητα τῶν σωμάτων, δροσερωτέρους τοὺς χρωματισμούς, ἔχουν δὲ μαλακότητα εἰς τὴν πτυχολογίαν καὶ ἀνθρωπίνην γλυκύτητα εἰς τὰς ἐκφράσεις. Παρ' ὅλα ταῦτα δὲν ὑπερνικᾶται ἡ ἐσωτερικὴ ἀναλήθεια εἰς τὰ ἔργα ταῦτα τῆς ἰταλοβυζαντινῆς σχολῆς, κυριαρχεῖ δὲ ὁ τυπικὸς ἰδεαλιστικὸς χαρακτήρ τῶν βυζαντινῶν εἰκόνων.

Παραλλήλως πρὸς τοὺς καλλιτέχνας τούτους, οἵτινες ἐπέτυχον ἐνιαίον πῶς συνδυασμόν πρὸς τὴν τέχνην τῆς Δύσεως, ὑπάρχουν καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἐργαζόμενοι προφανῶς ἐν Ἰταλίᾳ, εἰς τὰ ἔργα τῶν ὁποίων οἱ δανεισμοὶ καὶ αἱ ἀναμίξεις γίνονται ἄνευ ἐνότητος: ἄλλοι ἀντιγράφουν ὠρισμένας συνθέσεις (Γέννησιν, Ριετὰ) ἐκ δυτικῶν προτύπων καὶ ἐργάζονται ταῦτα κατὰ τρόπον βυζαντινόν,

ἄλλοι δὲ διατηροῦν τὴν βυζαντινὴν εἰκονογραφίαν ἀλλομιμοῦνται εἰς τὸν σκιοφωτισμόν, τὴν φυσικὴν πτυχολογίαν καὶ τὸν τύπον τῶν προσώπων τὴν ἰταλικὴν ζωγραφικὴν. Πολλὰ τοιαῦτα ἔργα μὲ ἑλληνικὰς πολλάκις ἐπιγραφὰς συναντᾷ τις εἰς πολλὰ Μουσεῖα τῆς Ἰταλίας ἀνάμικτα μετ' ἄλλων ἔργων τῆς πρώϊμου ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως.

*
**

Αὕτη εἶναι ἡ σημασία τῆς ἐν Βενετία ἀναπτυχθείσης ἑλληνικῆς καλλιτεχνικῆς κινήσεως καὶ τοσαύτη εἶναι ἡ ἐπίδρασις δι' ὅλοκληρον τὸν ἑλληνισμόν τῆς ἐν Βενετία ἑλληνικῆς παροικίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας τοῦ Γένους.

Σήμερον ὑφίσταται εἰσέτι ἡ Κοινότης ἐν Βενετία καὶ ἕλλην ἱερεὺς τελεῖ τὴν πάτριον λατρείαν ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγ. Γεωργίου ἐν τῷ μέσῳ ὅμως ὀλίγων ἰταλοφώνων Ἑλλήνων οἵτινες φαίνονται ἐπιλήσιμονες τοῦ μεγάλου παρελθόντος τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος, τὴν ὁποίαν συνέστησαν, ἐγαλοῦχησαν καὶ ἐδόξασαν οἱ πατέρες των.

Γ. Α. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

